

„Dívej se, abys viděl.“ Rozhovor s Jarmilou Kubíkovou u příležitosti jejích osmdesátin

Stěží uvěřit, že doc. RNDr. Jarmila Kubíková, CSc., oslavila v únoru už osmdesáté narozeniny (*12. února 1933), a to stále uprostřed houževnatého tvůrčího úsilí na poli botaniky, ekologie a ochrany přírody. Životopis jubilantky s bibliografií sestavil již Jiří Kolbek (Preslia 1993: 77–80), na stránkách Živy připomenuli životní osudy J. Kubíkové také Jan Jeník (Živa 1998, 3: XXXV) a Pavel Kovář (Živa 2003, 2: XXI). Nežli sestavovat další z řady životopisů, využil jsem raději možnosti zeptat se paní docentky osobně.

Pocházíte z rodiny advokáta. Co Vás přivedlo k zájmu o přírodu a ke studiu přírodních věd?

Snad to byla otevřená atmosféra v rodině, zájem všech jejích členů o veškeré dění v okolí a jistě i tatínkova obsáhlá knihovna a dědečkova zahrada v Letech u Řevnic, kam jezdíme s rodinou dosud.

Měla jste možnost setkat se s mnoha významnými osobnostmi přírodních věd, namátkou jmenujme zakladatele fytoecologické vědy J. Braun-Blanqueta, kterému jste věnovala vzpomínku v časopise Nika (1981, 2/4: 14–15).

Kteří učitelé Vás však ovlivnili nejvíc?
Během mého studia to byl jistě prof. Karel Cejp, mnohostranný mykolog a vedoucí mé diplomové práce, a jeho tehdejší asistentka Olga Fassatiiová, a to nejen jako odborníci, ale i jako vynikající osobnosti. Později při mém návratu na Přírodovědeckou fakultu UK v Praze to byl v první řadě Jan Jeník, s nímž jsem začala spolupracovat na výzkumu kořenových systémů. Právě on mě přivedl ke geobotanice a byl mi inspirací pro pohled na přírodu jako celek a vzorem pro svou pracovitost a oddanost vědeckému bádání.

Na pražské katedře botaniky Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy jste pracovala v letech 1959–71 a pak se tam zase vrátila po r. 1990. Měla jste tak možnost neobvyklého srovnání v dosti dlouhém časovém odstupu.

Lze porovnat studenty, učitele a celkově atmosféru pracoviště v obou obdobích?

Myslím, že srovnání je obtížné. Po návratu jsme byli již všichni starší a poznamenaní obtížným obdobím normalizace. Šedesátá léta byla jedinečnou atmosférou naděje na změnu totalitního útlaku předešlých let a rozvojem kultury, což bylo patrné v uvolněné atmosféře pracoviště. Naskytly se možnosti výjezdů do zahraničí, kolegové cestovali na univerzity v Africe, ve Spojených státech, Egyptě. Ústřední postavou

1 Jarmilu Kubíkovou známe mimo jiné jako zkušenou organizátorku a vedoucí botanických exkurzí – na snímku při výkladu v přírodní rezervaci Milovická stráň na Pálavě (2007). Foto P. Špryňar

geobotaniky byl už jmenovaný Jan Jeník, který i ze svého pobytu na univerzitách v Africe studenty inspiroval. Na geobotanice byla tehdy skupina velmi nadaných a pracovitých studentů, kteří vykonali mnoho dobré vědecké práce (Václav Větvíčka, Adolf Češka, Jan Štursa, Marcel Rejmánek, Jiří Kolbek, Věra Komárková, Leoš Bureš a řada dalších). Sehraný kolektiv byl ovšem nuceně rozprášen, a to na dlouhou dobu. Po 20 letech, po návratu J. Jeníka, nástupu Pavla Kováře na katedru a také mém jsme byli všichni zaměstnáni snahou obnovit pracoviště a ducha geobotaniky. Myslím, že výsledky jsou povzbudivé; dnes štafetu přebírají noví učitelé z mladší generace a noví studenti se uplatňují jak na fakul-

tě, tak ve vědeckých ústavech, na pracovištích ochrany přírody, v muzeích i jinde.

Možná ještě zajímavější srovnání se nabízí z pražského a středočeského pracoviště státní ochrany přírody (dnes Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Krajské středisko Praha a střední Čechy). Tam jste na plný úvazek působila v letech 1972–90, ale spolupracujete s ním dosud. Co se za tu dobu v ochraně přírody změnilo, co zůstává a co by se změnit mělo?

Na tehdejší Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody (PSSPPOP) jsem nastoupila v únoru 1972. Jak už název napovídá, byli jsme spojeni s památkáři, což mělo jistě obohacující význam, na druhou stranu byla ochrana přírody v té době úzce spjata s terénem. Pracovali jsme na ochrannářském mapování, vytipovali cenná území a navrhovali jejich ochranu na základě geologického, botanického i zoologického výzkumu. Zatímco geologii zpracovával externista Jiří Kříž, botaniku jsem měla na starosti já a entomologii můj vedoucí Jaromír Střejček. Byla to tedy práce výzkumná, pro specialisty-odborníky, a tvůrčí. Je třeba říci, že se děla trochu ilegálně, šlo více o naši vlastní iniciativu než úřední povinnost, byl to silný vnitřní pocit ochránit a zachovat cennou přírodu před zbytečným ničením. Na začátku 90. let došlo k velkým organizačním změnám: ochrana přírody se oddělila od památkové péče, se zřízením krajů přešla správa chráněných území na příslušné krajské úřady, ochrannářské plány zpracovávají v současnosti externisté. Krajským střediskům Agentury ochrany přírody a krajiny ČR zůstává spíše posudková a poradenská činnost, důležitá je také jejich spoluúčast na monitoringu chráněných území a druhů. A samozřejmě péče o krajinu. Mrzí mne, že dnešní pracovníci nejsou více motivováni k odborné činnosti v terénu.

Sama jste zažila v ochraně přírody zásadní posun od zákazů vstupu a zákazů jakékoli činnosti směrem k aktivní péči a k návratu tradičních způsobů hospodaření. Byla jste ostatně jednou z těch, kteří tento posun vyvolali (jako jedna z prvních jste u nás prosazovala a vyzkoušela např. řízené vypalování vřesovišť). Kam se podle Vás bude ochrana přírody ubírat do budoucna?

Celkem jasný záměr můžeme spatřovat v cílené péči o chráněná území na základě ochrannářských plánů a v kontrole jejich plnění vždy po 10 letech. Je ale zásadní, zda se budou ochrannářské plány zpracovávat na základě fundovaných znalostí o přírodě a jak budou následně plněny. Závisí to jistě na finančním zabezpečení, neboť aktivní péče je drahá – viz pastva, kosení, hospodaření v lesích se snahou o obnovení přirozené skladby apod.

Během své dlouholeté odborné kariéry jste vystřídala řadu pracovišť, ale téměř vždy jste působila ve tvůrčích týmech s vynikajícími odborníky. Měla jste prostě štěstí na spolupracovníky,

nebo máte nějaký osvědčený klíč k jejich výběru?

Musím říci, že jsem měla štěstí na kolegy a přátele. Asi se budu trochu opakovat, ale za všechny musím jmenovat především J. Jeníka, J. Strejčka, Vladimíra Skalického, J. Kříže, Vojena Ložka, Josefa Ruska, Ivana Makáska a další. V závislém postavení se buď setkáte s vynikajícími lidmi, nebo máte smůlu. Bohužel se vždy vyskytne někdo, kdo druhým nepřeje, a to je pak zlé. Např. na katedře botaniky působily za minulého režimu dvě takové osoby a snažily se dobrý kolektiv rozbít. Nebylo to však na věky.

Věnovala jste se řešení nejrůznějších odborných otázek, např. mykorrhizním vztahům, vývoji struktury půd na vápencích, vlivu klimatu na vegetaci, významu historie lesů pro druhové složení bylinného podrostu, analýze vegetační diverzity Prahy nebo příčinám vysoké biodiverzity bělokarpatských luk. Kde jste brala a berete své nápady?

Jestli čekáte nějaký zaručený návod, tak Vás zklamám. Na to nelze jednoznačně odpovědět. Inspirovala jsem se svými přáteli, literaturou a hlavně tím, co jsem viděla v přírodě. Řídím se heslem z motta známé knihy amerického rostlinného ekologa Roberta H. Whittakera *Communities and Ecosystems* (1975): *Look to see – Dívejte se, abys viděl.*

Když se ohlédnete za svým dosavadním plodným odborným životem, co považujete za nejvýznamnější výsledky?

Jednoznačně nejvšší si cením svého podílu na vyhlášení pražských maloplošných zvláště chráněných území. Těch je dnes celkem 90. U 80 % z nich (72 území) jsem za svého působení na PSSPOP spolu s kolegy připravovala podklady pro vyhlášení. V dnešní hektické době, kdy se developeři snaží vše zastavět, je zákonná územní ochrana jednou z nejlepších záruk, že takto zajištěná příroda přetrvá. Věřím, že v budoucnu, až na mě mí kolegové a žáci zapomenou a všechny přestane zajímat, co jsem kdy napsala, tak námí vytyčená pražská chráněná území budou stále existovat.

Během kariéry se Vám podařilo to, co málokomu – dlouhodobě spojit odborný pohled rostlinného ekologa s rozumně byrokratickým přístupem státního úředníka a s následným uskutečněním myšlenek z pozice praktického ochránáře. V dnešní době je však obvyklá spíš úzká specializace, která může vést až k myšlenkové izolaci jednotlivých oborů a odvětví. Lze tomu předjet?

To je úloha pro odborné vysoké školy, které by měly vyučovat širokou vědeckou základnu, v našem oboru od geologie, pedologie, chemie až po systematickou botaniku a zoologii, a také fyziologii. Jako další nadstavba by k tomu připadly zejména nové molekulární metody společně se statistickými postupy a počítačovým softwarem. Je toho hodně, ale je to užitečné. Naopak předčasná specializace vytváří nešťastné lidi vázané pouze na jeden obor a neschopné se adaptovat při případné ztrátě zaměstnání. Učitelé by měli studen-

tům stále zdůrazňovat výše uvedené heslo – dívejte se, abys viděl!

Co byste doporučila studentům, kteří by se dnes chtěli vydat po Vašich stopách a ponořit se do rostlinné ekologie nebo do biologických problémů ochrany přírody?

Doporučila bych totéž, co v předchozím odstavci – co nejširší odborný základ a co největší zájem o přírodu jako celek.

Do Živy přispíváte mimo jiné botanickými obrázky ze svých cest po Evropě a Středozeří (Alpy, Dolní Sasko, Kanárské otrovy, Kréta, Rhodos aj.). Máte nějaká další místa, kam se plánujete podívat?

Do letadla se mi už nechce, takže zbývá hlavně střední Evropa. Asi nejvíc mě stále lákají Alpy. Byla jsem v nich už mnohokrát, ale dá se tam jezdit celý život.

Na návrh J. Jeníka jste byla na valném shromáždění České botanické společnosti v únoru 2013 zvolena čestnou členkou. V rámci botanické obce jde o poměrně vysoké ocenění a uznání těm, kteří se význačným způsobem zasloužili o obor i o Společnost. Co může podle vás ČBS (která loni oslavila 100 let od svého založení, viz Živa 2012, 4), nabídnout novým členům dnes?

Botanická společnost stále nabízí podle mého názoru hodně – tři skvělé odborné časopisy, přednáškové cykly po celé České republice, odborné konference, floristické kurzy v nejrůznějších koutech vlasti. Dříve snad byl společenský život pestřejší, např. nějaké to pivo po přednáškách (to nechybí ani teď – pozn. autora). Možná by mohla Společnost navrhnout i zahraniční exkurzi spojenou s návštěvou obdobných spolků v Německu, Rakousku, Polsku; a třeba rovnou navázat užší spolupráci. Pokud mi to dovolí zdraví, chci se na činnosti Společnosti stále aspoň trochu sama podílet. Letos jsem si už naplánovala na 20. dubna vedení botanické exkurze do bažantnice v Praze – Satalicích.

Jako předsedkyně redakční rady sborníků *Natura Pragensis* a *Bohemia*

2 Přírodovědným klenotem jihozápadní Prahy jsou území s vápencovým podkladem a členitým reliéfem, s přirozenou vegetací a bohatou flórou i faunou. Přírodní rezervace Prokopské údolí zde byla vyhlášena v r. 1978 a přírodní park Prokopské a Dalejské údolí v r. 1993, mimo jiné na základě botanických studií J. Kubíkové. Foto P. Špryňar

centralis máte postaráno o stále nové úkoly k řešení. Za Vámi je hezká řádka vydaných svazků. Prozradte prosím, co chystáte v těchto sbornících do budoucna?

Co nevidět by měla vyjít ve sborníku *Natura Pragensis* monografie o mnohonožkách Prahy. Další čísla *Bohemia centralis* se budou týkat Českého krasu – ke 40. výročí vyhlášení CHKO. Pak se připravuje svazek věnovaný Brdům, a to v souvislosti s návrhem vyhlásit novou chráněnou krajinnou oblast. Práce je dost!

Když Vás nedávno oslovili spolupracovníci z Agentury ochrany přírody a krajiny ČR, jaký dárek byste si od nich přála k osmdesátinám, dala jste přednost letu balonem. Není to přece jen poněkud nerozvázné?

Zatím jsem neletěla, uvidím v létě. Mohlo by to být krásné. Láká mě podívat se na krajinu středních Čech tak, jak jsem ji ještě na vlastní oči neviděla – z ptáčích perspektivy.

Pro Váš životopis je příznačné, že jste v různých obdobích byla často trnem v oku mocenské vrchnosti, ať už pro Váš „třídí původ“ nebo jasně deklarované progresivní odborné a konzervativní politické názory. Nechystáte se alespoň po své osmdesátce přenechat osvětě a snahu o zlepšení světa mladším?

Myslím, že svět jsem se nesnažila předělat, to nelze. Ale vyjadřovat se k různým problémům je přece zapotřebí. V tomto ohledu se mnou můžete počítat i nadále.

Děkuji za odpovědi a přeji Vám za čtenáře *Živy* mnoho zdraví a elánu do dalších let!

K blahopřání se připojuje i redakce *Živy*.